

Magyarország képe (*Imago novae Hungariae*) címmel, amely „a magyar uralom alatt álló országok, tartományok, bánságok és vármegyék bemutatását nyújtotta”. A következő évben ugyancsak a kassai nyomdából került az olvasók kezébe A Tisza, Magyarország folyójának ismertetése című műve.²¹ Mindkettőt újra kiadták a későbbi években (1754. és 1762., illetve 1767.). Részletesebb ismertetésükre itt nincs mód, azt azonban hangsúlyoznunk kell, hogy e művek is előbb jelentek meg, mint *Bél Mátyás* Notitiája.

Összefoglalólag: bizonyossággal állíthatjuk, a magyar országleíró iskola, amely mai szemmel olyan különböző szaktudományokat ötvöz meglepően harmonikus egységbe, mint a történelem, a jogtörténet, a néprajz és a leíró földrajz, a XVI. század középső harmadában kialakult és a török kiűzetésének hosszú háborúja idején mind külhonban – elsősorban német földön –, mind itthon igen szépen fellendült. A magyarországi származású szerzők eleinte a békésebb és gazdagabb német városok kiadóinak, nyomdáinak a jóvoltából vasok és többnyire szépen illusztrált műveket jelenthettek meg pl. *Kreckwitz, Tröster*. A szerényebb itthoni lehetőségek csak kevésbé impozáns leírások kiadását engedték meg, de fontos kiemelni, hogy *David Frölich, Szentiványi Márton* és *Simon Sámuel* munkássága révén a XVII. század utolsó és a XVIII. század első évtizedeiben itthon is létrejött a tudományos színvonalú magyar országleíró honismereti szakirodalom, amelynek *Bél Mátyás* munkája jelentette a kiesűcsosodását és XVIII. századi legkiemelkedőbb teljesítményét.

Pálmány Béla

Bukaresti telepítés illúziója az alföldi szegény nép körében 1863-ban

1861-től hét évig tartó szárazság sújtotta az Alföld jelentős részét. A hét szűk esztendő ember és állat egyaránt megsínylette. A legnagyobb elkeseredést és nyomort az 1863-as, jégverésekkel súlyosbított aszály váltotta ki. Elhullott állatok, kiégett vetések okozta éhínség részese lett Kiskunfélegyháza mezőgazdasági termelésből élő népessége éppen úgy, mint a környező települések lakói. Az éhínség leginkább a föld nélküli, részes munkából élőket és a kevés földdel rendelkezőket fenyegette. Az éhenhalástól alig megmentő, heti egy alkalommal – közsegély címen, központi állami támogatásként – kiutalt kenyéradag, vagy a három hónapra adott 1 véka búza nem javította az elszegényedett tömegek kilátástalan helyzetét. A nyomor és kilátástalanság táplálta azt az illúziót is, hogy biztonságot és emberibb életet remélhetnek a bukaresti kivándorlástól. Hitték, mert hinni akarták, hogy „Cuza fejedelem földjén” maga a Kánaán várja a kivándorló alföldi magyarokat.

A kiskunfélegyházi levéltárban előkerült kapitánysági iratcsomó eddig ismeretlen részleteket tartalmaz ennek a kivándorlásnak a szervezéséről.¹ A mozgalom létezéséről a szakirodalom korábban is közölt adatokat,² de a szervezkedés lefolyása, kiterjedése, a reménytelenségéből kiutat keresők emberi motivációi csupán a most előkerült vizsgálati iratokból ismerhetők meg.

A hivatalosan „népámításnak” nevezett szervezkedés élén Tóth Urbán 25 éves napszámos, félegyházi lakos állt. Társai: 1. Toldi István lakatosmester, 25 éves, nős, gyermekes, egy fél ház tulajdonosa; 2. Dora János 51 éves napszámos, nős, gyermekes, egy fél ház tulajdonosa; 3. Andró Mihály 39 éves napszámos, nős, vagyontalan; 4. Görög Lőrinc 34 éves napszámos, nős, gyermekes, vagyontalan; 5. Schvarcz Gáspár 40 éves kereskedő, nős, gyermekes, vagyontalan. Az öt félegyházi lakos vallomása mellé két kunszentmártoni beszervezett: Molnár Ferenc 5 gyermekes zsellér és Szücs István nőtlen napszámos vallomását is csatolták.

¹Bács-Kiskun Megyei Levéltár Kiskunfélegyházi Részleg (BKML–Kf. R.) Kiskun Kapitányság iratai 1863. év. VI. 1772. sz.

²*Sasbgyei Oszkár*: Munkások és parasztok mozgalmi Magyarországon 1848–1867. Bp. 1959. 2. 429–431. old. – *Fekete János*: A kiskunfélegyházi pusztakeresők és az alföldi paraszmozgalom. In: Bács-Kiskun megye múltjából III. 111–112. old.

Az illúziókat tápláló híreket és a „telepítési felhívást” Tóth Urbán juttatta el Kiskunfélegyházára. Tóth Urbán 1862 tavaszán 3 hónapig a Temesvártól 5 mérföldre levő Giládon tartózkodott, ahol le is akart telepedni. Ezért 1863 júliusában ismét visszatért oda. Ekkor hallotta meg, hogy „a bukaresti hercegségnek valami levele van Brestyén”. Azonnal odament, de mivel az írás bolgár nyelvű volt, több ottani lakos segítségét vette igénybe a magyar nyelvű fordításhoz. A németek letelepítéséről szóló levélből kihámozottakat, kezdetleges és hibás írással papírra vetették, és a hazatérő Tóth Urbán magával hozta Félegyházára.

Hirdetmény³

*Bukares Hertzegségtüly... az ő listáját Ki adja Faluknak és Helységeknek
Banattroly és Magyarországbuli ilyen Emberekkel magyarok és német Bolgarokal mind keresztényekely Szalitt Bukares Vagyis Ohlaj ország ott őrzi és határos Frants Jozeff és muska és az Törökek ökk őrzik és az Törökek akarta higy ő népet salit oda és a mi Csasarunkis azt akarta higy nagy német Országuly meg salitja de az a Hertzegség nem engedte mert ő Első Keresztyényel akarja meg szalittani
Az nagy Teremiai németek kontrakticsának az masolatja*

Kontréktis

Első pont: Az Falú Örökös a hogy Maria Terézia adott az németeknek mikor a magyar országban hozta ökött hogy a 12 éves Férfi gyermektüly fogva 60 éves öreg Emberig Egy Hely Földet kap aki 32 Lantsbuly mind vető és ad 2 ökröt 2 lovat Kotsutt Ekét és Vas Boronatt. Ezeknek a josagnak szerszámnakk aratVisza Kell Fizetni inter néküly 15 év alatt ha pedig kinem Birna Fizetni még 15 évet ad neki deman akor 5 f. Kamatmelyet akinek Ezen joszaga és mas egyéb nem szükséges az pedig anyi értékü pénz Kap amenyit az joszág ér.

2 pont: 5 Lants Kasalolja Van anak az hely Földnek van 3 lants nyomás 1 1/2 Lants öld Szölőnek 1 lants Haz hely adoja anéki 10.dik az Hertzegé mas mints

3 pont: Építeni Csak a Falfölvéressel tartozik az Ember mas minden az ő Gondja Ebbüly sémitt nem Kely visza fizetni az ajándékban marad és mikor oda mégyünk akor ő Tart Bennünkett Kenyérelly az ideig még az mi Földünk nem terem aztse Köl visza Fizetni Só, arany, Ezüst bánya ottvan nem kell Kijöni ide és mikor indulyni fogunk az időtüly Fogva minden Fejj 1 forint pengöt kap minden napra medig oda ér

*4 pont: Aki akar dohányt akar ülyteni az ő Földjében Feliböly akar Ó Elatja mindenely és ajándékban marad néki
5 pont: amely mester Ember odajön 26 darabb aranyat kap emléküly És aki Cselédnek jön gyermeke és asonyja Egy egy aranyat Kapp Embere 4 darab aranyat Kap Emléküly
Signation Colonii Brestye 12 júliusban 863*

E betűhíven közölt hirdetmény eredetijét a peres iratokhoz csatolták, mint bizonyítékot.

A hír szájról szájra járt, s az emberek kezdtek feliratkozni, és pénzt is adtak, hogy két küldöttük, Görög Lőrinc és Andró Mihály Budára menjen a Helytartótanáctól megtudni, mi az igazság. Budán Móczár Ferenc ügyvéd bejuttatta őket a Helytartótanács IX. osztályán Hrabovszky Zsigmond tanácsoshoz. Hrabovszky közölte velük, hogy a hír nem igaz, térjenek haza.

A beiratkozás és pénzszedés a költségekre mégis tovább folyt, mivel – mint Toldi István vallotta: „már akkor a nép nyomása alatt voltak azok akik írták, és akarva nem akarva írniuk kellett”. A félegyházi augusztusi vásáron tovább terjedt a hír. „Csongrád, Csengele, Alpár, Tisza Ugh, Tisza Kürt, Csépa, Kunszentmárton, Szentes, Szegvár, Vásárhely, Algyő, Szeged, Kistelek, Péteri, Majsa, Halas, Kecskemét, Pusztaszer, Siró hegy, Kömpöcz, Szent László, Kerekegyháza, és több pusztákról tódult a nép Félegyházára beiratás végett ahol 10 krajcár beiratási díj ellenében 1114-en íratkák fel magukat.

1863. augusztus 27-én a néhány kivándorolni kívánó félegyházi a tanácshoz fordult, s levélben kérte: a tanács hivatalosan tájékozódjon, igaz-e a hír, „hogy Kuza fejedelem Ó Herczégsege birodalmában 20 000 férfi s illetőleg családfő részére külön-külön 32 holdat ajándékozna.”⁴ A levélre a bukaresti konzulátustól szeptember 11-én megérkezett a válasz, amely közölte, hogy „Moldva oláh kormányának” nincs telepítési szándéka.

A félegyházi tanács közhirdetményben tájékoztatta a lakosságot a válaszról.

³BKML–Kf. R. Kiskun Kapitányság iratai 1863. VI. 1772. sz.

⁴BKML–Kf. R. Tanácsi iratok: L 35 F 1 Cs 4 Sz 95/1863.

⁵BKML–Kf. R. Tanácsi iratok: L 33 F 2 Cs 10 Sz 49/1864.